

Юлія АРТИМИШИН
кандидат історичних наук
молодший науковий співробітник відділу новітньої історії
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8095-7379>
e-mail: julialviv1011@gmail.com

«ЗАКЕРЗОННЯ» ЯК КОНЦЕПТ: ЛІНІЯ–КОРДОН–ТЕРЕН–ВТРАЧЕНИЙ РЕГІОН?

Проаналізовано обставини та контекст творення поняття «Закерзоння», яке використовують як узагальнену назву для цілого регіону сучасного українсько-польського етнічного прикордоння. Окреслено основні підходи до пояснення терміна «Закерзоння» та пов'язаного з ним поняття «лінії Керзона» в енциклопедичних статтях. У стислому історіографічному огляді простежено появу та застосування поняття «лінія Керзона» для формування польсько-російського та радянського кордону. Подано назви населених пунктів, через які проходила лінія розмежування, політичні контексти її використання. Розглянуто інформаційно-аналітичні статті зі середовища української еміграції в Європі, відозви проводу Закерзонського краю Організації українських націоналістів (ОУН) кінця 1940-х років, які висвітлювали проблему польсько-українського кордону, переселення українців та загалом ввели визначення «українці, які проживають за лінією Керзона». Стверджено, що надалі воно трансформувалося у періодичних виданнях закордонних осередків ОУН кінця 1940-х – початку 1950-х років у поняття «Закерзоння», тобто території західних українських земель, звідки були виселені українці.

Показано, що в українських осередках лемківської спільноти Канади й Америки на початку 1960-х років, зокрема на сторінках періодичних видань Організації оборони Лемківщини (ООЛ), термін «Закерзоння» використовується рідше, ніж конкретні історико-етнографічні регіони: Лемківщина, Холмщина, Підляшшя, Посяння (Надсяння). Стверджено, що активне впровадження терміна «Закерзоння» відбулося у 1990–2000-х роках завдяки діяльності суспільно-культурних товариств депортованих українців із Польщі.

Ключові слова: «лінія Керзона», Закерзоння, концепт, польсько-українське прикордоння.

Для окреслення регіону українсько-польського етнічного пограниччя у науково-популярній і популярній літературі часто використовують узагальнений термін «Закерзоння». Він виник зі спрощення й унаочнення поняття «лінія Керзона» – демаркаційної лінії, запропонованої міністром закордонних справ Великої Британії Джорджем Керзоном (George Curzon).

Мета статті – дослідити виникнення і застосування в політиці як у 1920-х, так і в 1940-х роках під час формування польсько-радянського кордону терміна «лінія Керзона»; подальшої еволюції поняття для окреслення найзахіднішого терену проживання українців. Для реалізації поставленої мети проаналізовано наукові публікації та енциклопедичні розвідки із вказаних питань, українські (здебільша зі середовища депортованих українців із Польщі) й діаспорні науково-популярні, періодичні видання.

Оксана Ганжа в «Енциклопедія історії України», підготовленої в Інституті історії України Національної академії наук (НАН) України, пояснювала, що це «умовна назва (за ім'ям міністра закордонних справ Великої Британії лорда Дж. Керзона) східного кордону новоствореної Польської держави, який встановила Верховна рада Антанти 8 грудня 1919. Цей кордон був визначений за етнографічним принципом: Польща мала постати на територіях, де проживали переважно поляки. Кордон мав проходити по лінії: Гродно (нині місто в Білорусі) – Ялівка (нині Ялув-ка) – Немирів (нині Немирув; обидва Польща) – Брест-Литовськ (нині м. Брест, Білорусь) – Дорогуськ (нині Польща) – Устилуг (нині місто Волин. обл.) – на сх. від Грубешова (нині Хрубешув) – Крилів (нині Крилув, обидва Польща) – на зх. від Рави-Руської – на сх. від Перемишля (нині Пшемисль, Польща) – до Карпат»¹. Далі дослідниця зауважувала, що такі територіальні зміни не влаштовували жодну зі сторін конфлікту: Польщу, Українську Народну Республіку (УНР), Російську Соціалістичну Федеративну Радянську Республіку, діячів Білого руху, а після поразок у польсько-радянській війні 1920 р. і реальних загроз втратити Варшаву польське керівництво звернулося за допомогою до країн Антанти та змушене було визнати на сході кордон, запропонований Верховною Радою Антанти і погодитися на її визначення кордонів Східної Галичини². Посередництво лорда Керзона у вирішенні польсько-радянського конфлікту та його пропозиції щодо встановлення кордонів не прийняло радянське керівництво. Досягнути згоди вдалося лише в результаті польського контрнаступу, т. зв. «чуда на Віслі», опісля якого радянська сторона погодилася на переговори. Як зауважує авторка енциклопедичної статті: «Користуючись військовою перевагою та бажанням радянської сторони будь-якою ціною не допустити збереження української державності, польська сторона продиктувала свою лінію кордону, яка проходила по лінії фактичного розмежування військ. сил на момент початку переговорів (по лінії р. Збруч, притоки Дністра)»³. При кінці статті О. Ганжа підсумовує, що «лінію Керзона» було ще раз використано для розмежування кордонів держав у 1939 р. і 1945 р. Згідно з таємними пунктами радянсько-німецького договору про дружбу та кордони від 28 вересня 1939 р., вона з незначними поправками на користь Радянського Союзу «була прийнята як новий західний кордон СРСР». По закінченню війни цю демаркаційну лінію знову використали для узгодження польсько-радянського кордону. За наполяганням

¹ Ганжа О. Керзона лінія. *Енциклопедія Історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kerzona_linia (дата звернення: 24.02.2020).

² Там само.

³ Там само.

британської сторони польський еміграційний уряд прийняв ці зміни, а натомість Польща отримала на заході терени, які входили до того до Німеччини⁴.

За подібним принципом побудована стаття у «Британіці» (*Encyclopaedia Britannica*): «Лінія Керзона, лінія розмежування між Польщею та Радянською Росією, яка була запропонована під час російсько-польської війни 1919–20 років як можлива лінія перемир'я і стала (з деякими змінами) радянсько-польським кордоном після Другої світової війни»⁵. Далі автори уточнюють, через які терени мала проходити межа, що «позначає мінімальний східний кордон Польщі», запропонована Верховною Радою Антанти у грудні 1919 р. для вирішення радянсько-польського протистояння. Зокрема, «ця лінія простягалася на південь від Гродно, проходила через Брест-Литовськ, а потім йшла рікою Буг до її стику з колишнім кордоном між Австрійською імперією та Росією. Питання чи східна Галичина зі Львовом має бути польською чи українською, не обговорювалось»⁶. У цій енциклопедії також зауважено, що пропозиції щодо польсько-радянського перемир'я та кордону, які висловлював лорд Керзон, були відхилені сторонами конфлікту, що прийшли до порозуміння лише в березні 1921 р.⁷ Наступні абзаци також висвітлюють використання «лінії Керзона» як опорної точки для розмежування теренів під час німецько-радянських домовленостей про ненапад у вересні 1939 р., творення нового польсько-радянського кордону після війни⁸.

Про «лінію Керзона» згадують у більш ширшому зрізі в дотичних дослідженнях Микола Литвин⁹, Богдан Гудь¹⁰, присвячених головним тенденціям українсько-польських відносин у 1918–1923 рр.; а також у розвідках Орест Красівський¹¹, Ганна-Меланія Тичка¹² про зовнішньо-політичні візії майбутніх кордонів, зокрема питання належності Галичини. Серед тематичних праць, присвячених польсько-радянській війні 1919–1921 рр., зокрема в розрізі встановлення кордонів та їх політичних передумов, треба виділити дослідження Пйотра Еберхардта (Piotr Eberhardt). Польський науковець вивчав питання генези «лінії Керзона» як східного

⁴ Ганжа О. Керзона лінія...

⁵ Curzon Line. International boundary, Europe. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/Curzon-Line> (дата звернення: 24.02.2020).

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. 488 с.; Литвин М. Польсько-українсько-російська війна 1920 року. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Львів, 2014. Вип. 7. С. 20–31.

¹⁰ Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917–1921 рр. Львів, 1997. 65 с.

¹¹ Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. Львів, 2000. 415 с.; Красівський О. Концепції польського політикуму щодо українського питання (початок 20-х років ХХ ст.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітний часопис*. Івано-Франківськ, 2001. № 5–6. С. 284–290; Красівський О. Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. Київ, 2008. 544 с.

¹² Тичка Г.-М. Місія Жозефа Бартелемі у польській громадській думці. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки*. Львів, 2014. Вип. 12. С. 119–126; Тичка Г.-М. Ідея «передмур'я Європи» в українсько-польському протистоянні за Східну Галичину під час Паризької мирної конференції. *Військово-науковий вісник*. Львів, 2016. Вип. 25. С. 182–197.

кордону Польщі, вписуючи цю проблему в ширші геополітичні реалії¹³. Питання відродження Польської держави, узгодження її кордонів, особливо на сході від кінцевих фаз війни та аж до завершення військового конфлікту з більшовицькою Росією, дослідник розглянув у розрізі французько-британського протистояння¹⁴.

П. Еберхардт зауважував, що поступово відновлення Польщі підтримали найвагоміші в новому світоустрої держави: Франція, Велика Британія, США. У грудні 1917 р. Антанта, а слідом за нею і Франція виступили з подібними заявами про підтримку єдиної Польщі «як незалежної, неподільної з усіма гарантіями вільного політичного, економічного та військового розвитку та з усіма його наслідками, що можуть виникнути»¹⁵. На початку січня 1918 р. прем'єр-міністр Великої Британії Ллойд Джордж (Lloyd George) у заяві теж підтримав незалежність Польщі для стабілізації Західної Європи, проте в межах «корінних (істинних, справжніх) (genuinely elements) польських частин (елементів), які хочуть стати її частиною». Тобто британський прем'єр, присуті, запропонував відновлення Польщі за «етнічним» зразком, який згодом також підтримуватиме, але вже в межах східного кордону Польщі по «лінії Керзона»¹⁶.

Надалі Франція підтримувала Польщу, натомість Британія намагалася стримати поширення її впливу. Зокрема, у квітні 1919 р. на Паризькій мирній конференції була узгоджена кінцева пропозиція щодо східного польського кордону, який мав простягатися «від колишнього кордону між Східною Пруссією та Росією та до точки на сході від м. Холма». Ця пропозиція також повторювала пізніше запропоновану «лінію Керзона», за винятком того, що не визначала статусу Галичини. Водночас таке розмежування мало бути тимчасовим, і його остаточну версію мали прийняти після узгодження з новим російським урядом¹⁷. Згодом, у 1918–1919 рр., виникла також і проблема польсько-українського протистояння – територіального розмежування, яке намагалася врегулювати місія Бартелемі¹⁸.

П. Еберхардт наголосив, що Міжсоюзна комісія з перемир'я у Парижі виробила три варіанти вирішення ситуації у Східній Галичині: надання мандата під егідою Ліги Націй або одного з її членів; приєднання до Польщі на правах автономії; утворення тимчасової влади з подальшим плебісцитом. Водночас кожен із цих сценаріїв повинен був підкріплювати поділ Галичини на західну та східну. Комісія запропонувала дві пограничні лінії, залишаючи право остаточного рішення за Радою послів держав Антанти. За т. зв. лінію «А», що передбачала залишення нафтового басейну та м. Львова у східній частині, виступала Британія. Цей варіант, як знову зауважив науковець, був подібним до пізніших концепцій лорда Керзона. Натомість Франція, США й Італія підтримували лінію «Б» – приєднання означених теренів до складу Польщі¹⁹.

¹³ Eberhardt P. Linia Curzona jako wschodnia granica Polski – geneza i uwarunkowania polityczne. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*. Warszawa, 2011. T. 46. S. 127–156.

¹⁴ Ibid. S. 130–142.

¹⁵ Ibid. S. 130–131.

¹⁶ Ibid. S. 131.

¹⁷ Ibid. S. 133.

¹⁸ Ibid. S. 134–135.

¹⁹ Ibid. S. 135–136.

На думку дослідника, країни Антанти займали вичікувальну позицію щодо початку польсько-радянського протистояння з огляду на громадянську війну в Росії та трактування Польщі, зокрема її східного прикордоння як т. зв. «санітарного кордону», що розмежовував Німеччину та Росію²⁰. Отож, Комітет із польських справ при Верховній раді Антанти 8 грудня 1919 р. запропонував лінію розмежування на основі етнічних та історичних критеріїв, яка нагадувала «російський царський кордон з 1795 р., встановлений опісля третього поділу Речі Посполитої». Цю межу, яку згодом почали визначати як «лінію Керзона», запропонував міністр закордонних справ Великої Британії лорд Керзон за підтримки Л. Джорджа, як тимчасовий східний кордон Польщі²¹.

Потрібно зауважити, що сама «лінія Керзона», тобто перелік населених пунктів/територій, через які мав проходити кордон, не є дискусійним питанням. Натомість дещо по-різному трактують належність Галичини згідно з цим розмежуванням. Український дослідник Орест Красівський стверджував, що статус Східної Галичина у грудневому плані від 1919 р. не обговорювався²² (адже Галичина, разом зі Львовом, ніколи не входили до Російської імперії)²³. Польський науковець П. Еберхардт двозначно зауважував, що «лінія Керзона» не проходила через Галичину, яка розташована південніше, але «заявлено, що Польща має право на території, розташовані на схід від цього розмежування»²⁴.

Взаємозаперечувані також думки польського дослідника про те, що хоча сформульовані пропозиції від 8 грудня 1919 р. мали надзвичайно важливі наслідки в майбутньому («адже на них згодом неоднаразово посилались, або ж пропонували використати, оскільки вони сформульовані з дотриманням міжнародного права»), проте на час створення «не мали важливого значення, оскільки польсько-більшовицький фронт пролягав на 300 км далі на схід»²⁵. П. Еберхардт, стисло висвітлюючи перебіг польсько-радянської війни, не згадував про українських союзників на чолі з Петлюрою. Він лише зауважив, що після втрати Києва поляками й боротьби з більшовиками за Україну та Білорусь Антанта, побоюючись падіння Польщі, втрутилася у ситуацію, запропонувавши противникам мирні переговори²⁶. Під час міжнародної конференції у Спа 10 липня 1920 р. британська делегація пропонувала Польщі відійти до демаркаційної лінії, окресленої межиріччям Німана й Бугу, а питання належності Східної Галичини передати на розгляд альянтам, водночас кордон у Галичині мав узгоджуватись із польсько-радянським фронтом, який на той час наближався до р. Збруч. Автором цієї резолюції був Л. Джордж, який мав намір розмежувати сторони конфлікту, використовуючи попередні пропозиції від 8 грудня 1919 р.²⁷ Науковець зауважував, що ці пропозиції були надіслані

²⁰ Eberhardt P. *Linia Curzona...* S. 137–138.

²¹ *Ibid.* S. 139.

²² Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми взаємовідносин. Київ: Вид-во УАДУ, 1998. С. 144.

²³ Skubiszewski K. The end of Yalta. *International law: theory and practice: essays in honour of Eric Suy* / ed. K. Wellens. The Hague, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1998. P. 110.

²⁴ *Ibid.* P. 139.

²⁵ *Ibid.* P. 140.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.* P. 140–141.

телеграмою. Радянська Росія їх відхилила, а на мирні переговори погодилася лише після польського контрнаступу. Як підсумовував дослідник, новий кордон, узгоджений Ризьким договором 1921 р., приблизно нагадував прикордонну лінію після другого поділу Речі Посполитої у 1792 р. На противагу цьому, «лінія Керзона, обговорювана в 1919–1920 рр., в основному була забута..., трактувалася як незначний і застарілий епізод мирних переговорів»²⁸.

Існує деяка диспропорція щодо досліджень «лінії Керзона». З одного боку, про неї згадують у ширших контекстах, зауважуючи, що це лише один з епізодів дипломатичної гри під час формування нового світового порядку після Першої світової війни. З другого – у багатьох розвідках, присвячених новій геополітичній реальності після Другої світової війни, зокрема формуванню польсько-радянського кордону, міститься чимало сюжетів про використання цього визначення радянською стороною для легітимізації територіальних здобутків.

Ці питання порушують насамперед польські дослідники, які висвітлюють проблему встановлення нового східного кордону (Пйотр Еберхардт²⁹), дипломатичних переговорів, зокрема впливу Великої Британії (Яцек Тебінка (Jacek Tebinka)³⁰, Ян Цехановський (Jan Ciecchanowski)³¹. В українській історіографії проблематику геополітичних координат польського питання під час Другої світової війни, розмежування із Радянським Союзом, творення західних кордонів УРСР висвітлювали Ігор Мрака³², Іван Козловський³³, Володимир Трофимович³⁴, Володимир Макарчук³⁵. Ще один дослідницький контекст в українській історіографії, безпосередньо пов'язаний із «лінією Керзона» та новим польсько-радянським кордоном, – проблематика «обміну населення» між УРСР і Польщею, а по-суті депортація 1944–1946 рр. У таких дослідженнях автори, аналізуючи політичну ситуацію, передумови та причини, які уможливили депортацію українців, звертали увагу на дипломатичні переговори та домовленості Радянського Союзу, Великої Британії, США й еміграційного уряду³⁶.

²⁸ Skubiszewski K. The end of Yalta... P. 141–142.

²⁹ Eberhardt P. Polska granica wschodnia 1939–1945. Warszawa, 1993. 223 s.

³⁰ Tebinka J. Polityka brytyjska wobec problemu granicy polsko-radzieckiej 1939–1945. Warszawa: Neriton, 1998. 460 s.; Tebinka J. «Wielka Brytania dotrzyma lojalnie swojego słowa»: Winston S. Churchill a Polska. Warszawa: Neriton, 2013. 429 s.

³¹ Ciecchanowski J. Wielka Brytania i Polska: od Wersalu do Jałty. Wybór artykułów, dokumentów i recenzji. Pułtusk, 2008. 373 s.

³² Мрака І. Східний кордон Польщі в контексті англо-радянських відносин (1939–1941). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. Острог, 2003. Вип. 3. С. 212–216; Мрака І. Польська проблема в контексті східноєвропейської політики уряду В. Черчіля (травень 1940 – червень 1941 рр.). *Схід: аналітично-інформаційний журнал. Серія: Історія*. Донецьк, 2009. № 9(100). С. 81–85; Мрака І. Фрагмент неопублікованого щоденника Станіслава Миколайчика з часу польсько-радянських переговорів у Москві (серпень 1945 р.). *Проблеми слов'янознавства*: зб. наук. праць. Львів, 2009. Вип. 62. С. 215–232.

³³ Козловський І. Встановлення українсько-польського кордону 1941–1951 рр. Львів: Каменяр, 1998. 223 с.

³⁴ Трофимович В. Проблема західного кордону України в 1941–1945 рр. *Військово-науковий вісник*. Львів, 2012. Вип. 18. С. 239–251.

³⁵ Макарчук В. С. Державно-територіальний статус західноукраїнських земель у період Другої світової війни (1939–1945 рр.): історико-правове дослідження. Київ: Атіка, 2007. 368 с.

³⁶ Боляновський А. Депортації як чинник впливу на розвиток українсько-польських відносин у 1944–45 рр. *Україна–Польща: історична спадщина й суспільна свідомість*. Львів, 2007. Вип. 2: Депортації 1944–1951. С. 54–71; Кіцак В. Питання становлення західних кордонів

Тематику політичних і дипломатичних відносин союзників СРСР, їхньої діяльності щодо встановлення нових кордонів у Європі порушували також англійські дослідники польського походження Галік Коханські (Halik Kochanski)³⁷, Аніта Пражмовська (Anita Prazmowska)³⁸; британські вчені Лоренс Різ (Laurence Rees)³⁹ та американська вчена Сара Мейкледжон Террі (Sarah Meiklejohn Terry)⁴⁰.

Щодо радянської історіографії, то впродовж 1970–1980-х років було опубліковано низку збірників документів, які висвітлювали позицію Радянського Союзу на міжнародних конференціях під час Другої світової війни⁴¹, польсько-радянські відносини 1930–1940-х років⁴². Зокрема, переговорний процес щодо встановлення польсько-радянського кордону, у якому Йосип Сталін (Іосиф Сталин) підтримував відновлення Польщі, водночас постійно апелюючи до права на утворення української та білоруської республік, використання «лінії Керзона» як основи для розмежування території, відкритої згоди Великої Британії щодо «переміщення Польщі на захід»⁴³. Також радянський керівник доводив правомірність використання «лінії Керзона» тим, що її сформували за етнографічним принципом учасники Паризької мирної конференції у 1919 р. без участі росіян⁴⁴. Ці публікації загалом посприяли появі низки досліджень, серед яких можна виділити авторства

УРСР та депортації українців і поляків на міжнародній арені під час Другої світової війни. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2012. Вип. 2. С. 103–106; Пронь Т. Українсько-польський трансфер населення 1944–1946 рр. у контексті актуалітету людської цивілізації XXI століття. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Історія*. Миколаїв, 2009. Т. 104, вип. 91. С. 132–136; Павлів Ю. Політико-правові підстави депортаційних акцій з українсько-польського прикордоння у 1944–1951 рр. *З історії західноукраїнських земель*. Львів, 2016–2017. Вип. 12–13. С. 156–172.

³⁷ Kochanski H. *The Eagle Unbowed. Poland and the Poles in the Second World War*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2012. 784 p.

³⁸ Prazmowska A. J. *Britain and Poland 1939–1943. The betrayed ally*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 252 p.; Prazmowska A. J. *Civil War in Poland 1942–1948*. London: Palgrave Macmillan, 2004. 252 p.

³⁹ Різ Л. Друга світова війна за зачиненими дверима. Сталін, нацисти і Захід. Київ: Темпора, 2010. 444 с.

⁴⁰ Terry S. M. *Poland's Place in Europe: General Sikorski and the Origin of the Oder-Neisse Line, 1939–1943*. Princeton: Princeton University Press, 2014. 412 p.

⁴¹ Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной Войны 1941–1945 гг. Сборник документов: в 6-ти т. / гл. ред. комиссии А. Громыко. Москва: Министерство иностранных дел СССР, Издательство политической литературы, 1978. Т. 2. Тегеранская конференция руководителей трех союзных держав – СССР, США и Великобритании (28 ноября – 1 декабря 1943 г.). 198 с.; Там само. 1984. Т. 4. Крымская конференция руководителей трех союзных держав СССР, США и Великобритании (4–11 февраля 1945 г.). 302 с.

⁴² Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Москва: Наука, 1973. Т. VII. 1939 – декабрь 1943. 510 с.; Там само. 1974. Т. VIII. Январь 1944 – декабрь 1945. 679 с.

⁴³ Запись четвертого заседания глав правительств от 1 декабря 1943 г., Тегеран. *Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной Войны 1941–1945 гг.* Москва: Политиздат, 1978. Т. 2. Тегеранская конференция. С. 164–167.

⁴⁴ Запись заседания глав правительств от 6 февраля 1945, Ялта. *Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной Войны 1941–1945 гг.* Москва: Политиздат, 1984. Т. 4. Крымская конференция руководителей трех союзных держав СССР, США и Великобритании (4–11 февраля 1945 г.). С. 93.

Валентини Парсаданової (Валентина Парсаданова)⁴⁵, Віктора Ізраєляна (Виктор Ізраєлян)⁴⁶; а з-посеред виданих після розпаду Радянського Союзу роботи Олега Ржешевського (Олég Ржешéвский)⁴⁷, Роберта Іванова (Роберт Иванов)⁴⁸, Анатолія Уткіна (Анатолій Уткин)⁴⁹.

Отож, можна підсумувати, що в науковій літературі поняття «лінія Керзона» здебільша функціонує у двох взаємопов'язаних зрізах: формування польсько-російського (більшовицького), а згодом – радянського кордону та його наслідків після Першої та Другої світових воєн за активної участі впливових геополітичних гравців західного світу (Франції і Великої Британії, Британії та США).

Щодо генези самого поняття «Закерзоння» та подальшого його використання для визначення українсько-польського прикордоння, то можна припустити, що воно виникло у другій половині 1940-х років, після демаркації польсько-радянського кордону в 1944–1945 рр., коли найзахідніші терени проживання українців (Холмщина і Підляшшя, Надсяння та Лемківщина) опинилися за «лінією Керзона» у складі Польщі. У цей період з'являлися інформаційні повідомлення про формування кордону⁵⁰ із заувагами про наполягання радянської сторони на дотриманні «лінії Керзона» під час вирішення питання майбутніх меж. Зокрема, у газеті Українського національного об'єднання (заснованого в 1933 р. як «об'єднання і провід усіх українських національних сил у Німецькій державі, у протектораті Чехії і Моравії і в інших країнах на засадах українського націоналізму»⁵¹) публіцист Богдан Осадчук у серпні 1944 р. наголошував, що «Сталін заявив, щоправда, при кожній нагоді, що Він і весь Советський Союз бажають собі “великої, сильної й незалежної” Польщі, але советська преса писала категорично, що “польські пани у лондонських ресторанах не мають ніякого права на українсько-білоруські землі”. “Усамостійнена” українська республіка домагалася устами Корнійчука, Хрущових і Гречух згідно з інструкціями Кремля, польсько-советських кордонів на основі так зв. “лінії Керзона”. Де, очевидно, не означало в ніякому випадку дефінітивного окреслення советських вимог, а являлось тільки зручним тактичним маневром, спрямованим в бік Англії»⁵².

Суттєво вплинуло на поширення цієї збірної назви також українське підпілля (ОУН та УПА (Української повстанської армії)), яке діяло в цих регіонах. Опісля

⁴⁵ Парсаданова В. С. Советско-польские отношения в годы Великой Отечественной войны 1941–1945. Москва: Наука, 1982. 280 с.

⁴⁶ Ізраєлян В. Дипломатія в годы війни (1941–1945). Москва: Международные отношения, 1985. 477 с.

⁴⁷ Ржешевский О. Сталин и Черчилль. Встречи. Беседы. Дискуссион: Документы, комментарии, 1941–1945. Москва: Наука, 2004. 564 с.

⁴⁸ Иванов Р. Сталин и союзники. 1941–1945 годы. Москва: Изд-во «Вече», 2005. 480 с.

⁴⁹ Уткин А. Дипломатія Франкліна Рузвельта. Свердловск: Изд-во УрГУ, 1990. 544 с.

⁵⁰ Ответ СССР на заявление польского правительства. *Молва. (Одеса)*. 1944. 20 января. № 336. С. 4.

⁵¹ Кривець Н. Національно-культурна діяльність української еміграції у Німеччині в 20–30-ті рр. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки та знахідки*: міжвід. зб. наук. праць. Київ, 2009. Вип. 19. С. 204.

⁵² Осадчук Б. Польща між большевицьким молотом і англійським ковадлом. *Український вісник*. (Берлін). 1944. 20 серпня. С. 4.

війни, на думку українського історика й публіциста Романа Кабачія, термін увійшов до вжитку в колах української еміграції, а згодом – і в українській історіографії⁵³.

У середині 1944 р. територія Південно-Східної Польщі підпорядковувалася, згідно із територіальним принципом, структурній одиниці УПА-Захід, яка загалом поділялася на шість військових округ (ВО). До II ВО входили Холмщина, Грубе-шівщина, Любачівщина, до VI ВО – Лемківщина та Перемишльщина⁵⁴.

Навесні 1945 р. відбулася реорганізація в адміністративному поділі структур ОУН на цих теренах. Відбувся відхід фронту на Захід⁵⁵, Перемишльську обл. ОУН було розділено новим кордоном між УРСР і Польщею, тому прийнято рішення про її ліквідацію. Ті частини, що опинилися в УРСР, увійшли до складу Львівського краю ОУН, а з тих, які залишились у Польщі, сформовано нову «теренову одиницю – Закерзонський край. До нього ввійшли Лемківщина, Перемишлянщина [Перемишльщина – Ю. А.], Ярославщина, Любачівщина, Холмщина і Підляшшя»⁵⁶. Закерзонський край ОУН розділили на три округи, які збігалися з тактичними відтинками (ТВ) УПА⁵⁷.

Влітку 1945 р. міжнаціональний польсько-український конфлікт і депортація українців завдяки угодам про тимчасове перемир'я між АК (Армією Крайовою) та УПА на Ряшівщині, Люблінщині частково були зупинені⁵⁸. Тому сотні УПА – реорганізовані в самообронні кущові відділи (СКВ). Проте після серпня 1945 р. відбулася нова хвиля мобілізації до лав УПА, адже польська верхівка під тиском радянської влади вирішила застосувати дивізії польського війська для пришвидшення депортації у Лиському, Любачівському, Перемишльському та Сяніцькому повітах⁵⁹. У жовтні 1945 р. ці загони були об'єднані в VI окрему ВО «Сян»⁶⁰.

З цього моменту, на думку Володимира В'ятровича, остаточно сформувалися «структури українського визвольного руху на Закерзонні. Його основу становили три округи підпільної мережі ОУН. Найбільш розвиненою мережа була на півдні

⁵³ Кабачій Р. Вигнані на степи. Депортація українців із Польщі на Південь України в 1944–1946 роках. Київ: Люта справа, 2019. С. 24.

⁵⁴ Содоль П. Українська Повстанча Армія 1943–49. Довідник. Нью-Йорк, 1994. С. 20.

⁵⁵ Прокопов В. Роль Василя Галаси у польсько-українській взаємодії на Закерзонні 1945–1947 рр. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Історія та археологія»*. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 22. С. 57.

⁵⁶ Свинко Й. Вихідці з Тернопільсько краю – чільні провідники національно-визвольної боротьби ОУН–УПА на західних окраїнних українських землях у 40-х роках ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. Тернопіль, 2013. Вип. 2. С. 307.

⁵⁷ Прокопов В. Роль Василя Галаси... С. 57.

⁵⁸ Репатріація чи депортація. Переселення українців з Польщі до УРСР. Збірник документів / за ред. Є. Місила. Львів: Каменяр, 2007. С. 10-16; Мотика Г. Від волинської різанини до операція «Вісла» / авт. пер. з пол. А. Павлишина, післямова І. Ілюшина. Київ: Дух і літера, 2013. С. 233-238; Pisuliński J. Przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski do USRR w latach 1944–1947. Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2009. S. 121-122.

⁵⁹ Sula D. Działność przesiedleńczo-repatriacyjna Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w latach 1944–1951. Lublin: Redakcja Wydawnictwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2002. S. 78; Motyka G. Ukraińska partyzanka 1942–1960. Działność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii. Warszawa, 2006. S. 580.

⁶⁰ В'ятрович В. Визвольний рух на Закерзонні в 1944–1947 роках. *Український визвольний рух*. Львів, 2008. 36. 12. С. 186–187; Патриляк І., Боровик М. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального підходу. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. С. 460.

Закерзоння, де, відповідно, було створено Першу округу в складі трьох надрайонів; Друга округа в складі одного надрайону охоплювала Любачівщину; Третя, Холмська, округа складалася з двох надрайонів. Кожній із територіальних округ ОУН відповідав Тактичний відтинок УПА: першій – ТВ 26 “Лемко”..., другій – ТВ 27 “Бастіон”..., третій – ТВ 28 “Данилів”»⁶¹. Першу округу очолював Василь Галаса («Орлан»), а другу та третю – Ярослав Старух («Стяг»)»⁶².

Документообіг українських політичних нелегальних структур також зафіксував цю назву восени 1945 р. В електронному архіві Українського визвольного руху перебувають документи крайового проводу ОУН «Закерзоння», датовані 15 вересня 1945 р. Це, зокрема, Інструкція щодо проведення гутірок із населенням, під час яких потрібно було переконати людей ховати все майно й чинити спротив переселенню (ховатися від переселенської комісії, «ще краще, щоби її побивали й проганяли»)»⁶³.

Ймовірно, у жовтні 1945 р. Ярослав Старух написав брошуру «До цілого культурного світу» від імені «українців, замешкалих за лінією Керсона». У ній зауважено, де проходять географічні межі їх проживання, політичні обставини звернення до світової громадськості, що ґрунтуються на Статуті Організації Об’єднаних Націй (ООН): «Ми, Українці, мешканці української етнографічної території, положеної в горах Карпатах на захід від ріки Сяну, далі на північ над рікою Сяном-Солокією та на захід від ріки Буг, – території, яка рішенням Кримської конференції опинилася в рямцях відновленої польської держави, звертаємося цією дорогою до амбасад і урядів Великої Британії, З’єдинених Штатів Північної Америки, Франції, Швеції, Швейцарії, Туреччини та всіх других європейських і позаєвропейських держав; звертаємося також особисто до пана президента Трумана, прем’єра Етлі й їх міністрів заграничних справ, які опрацьовували, ухвалювали й підписували Статут Об’єднаних Націй; звертаємось далі до всіх голів і достойників християнських церков, до Міжнародного Червоного Хреста, до всіх політичних, гуманітарних і поступових організацій та до сумління цілого прогресивного, культурного людства з отсим отвертим листом в справі страшного безправ’я і насильства, яке чинять над нами військо й органи теперішнього польського уряду під керівництвом большевиків»⁶⁴. Українське населення скаржилося та закликало допомогти їм припинити виселення до СРСР, яке, незважаючи на задекларованість, не є добровільним, а від вересня 1945 р. відбувалося із застосуванням сили, зокрема польського війська»⁶⁵.

У наступній розвідці Я. Старуха, датованій уже 1946 р., «Українські землі за лінією Керсона в огні боротьби» висвітлено перебіг переселення у 1945–1946 рр., збройної боротьби проти тотального виселення, польського терору, підтримуваного Радянським Союзом»⁶⁶. В одній із частин публікації «Доля українських земель

⁶¹ В’ятрович В. Визвольний рух на Закерзонні... С. 187.

⁶² Прокопов В. Роль Василя Галаса... С. 56–57.

⁶³ До інструкції КП «Закерзоння» з 15.09.1945 р. *Архів Центру дослідження визвольного руху*. Ф. 9. Т. 32. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/10145> (дата звернення: 08.04.2020).

⁶⁴ «До цілого культурного світу! Отвертий лист українців, замешкалих за лінією Керсона». Жовтень 1945 р. *Літопис УПА. Нова серія*. Київ; Торонто: 2012. Т. 21. Ярослав Старух. Документи і матеріали. С. 513.

⁶⁵ «До цілого культурного світу!...». С. 513–518.

⁶⁶ «Українські землі за лінією Керсона в огні боротьби. Боротьба на життя і смерть». 1946. *Літопис УПА. Нова серія*. Київ, Торонто, 2012. Т. 21. С. 534–558.

за лінією Керзона» визначено, що «ще довга, вузька смуга, біля 700 клм., здовж теперішньої границі між ССРСР і червоною Польщею», яку було встановлено на Кримській конференції з «деякими відхиленнями на користь Польщі»⁶⁷. «... в межах останньої опинились поважні частини українських етнографічних земель. Це, насамперед, ціла Лемківщина, з містами: Лісько, Сянік, Балигород, Риманів, Горлиці, Криниця. Далі на північ Бірчанщина, частина Перемищини, з містом Перемишль, Ярославщина, ціле Засяння, північна Равщина, Томашівщина, частина Сокальщини (Варяж, Угнів, Белз, Кристинопіль), Грубешівщина, Холмщина, Підляшшя. Останньо, як подають газети, мають бути прилучені до Польщі ще деякі терени в околицях Берестя й північної Львівщини. В часі недавнього, 20-річного існування польської держави, ці терени, як граничні з польською етнографічною територією, підлягали особливому натискові польонізації. Деякі з них, як Засяння, півн[ічно]-зах[ідна] Любачівщина й Підляшшя, улягали досить помітно цьому натискові і в часі упадку польської держави вже були значно спольонізовані»⁶⁸.

Надалі вже поняття «Закерзоння» трапляється у деяких періодичних виданнях закордонних осередків ОУН кінця 1940-х – початку 1950-х років без⁶⁹ або ж із територіальним визначенням цього терену як «західних українських земель», звідки були виселені українці: «Друг Н. Орелець учасник української визвольної повстанської і підпільної боротьби на Західних Окраїнах Українських Земель (за т. зв. лінією Керзона)... Цикл “Прощання”, що його друкуємо, д. Орелець написав восени 1947 р. на відхід віддалів УПА і груп підпільників членів ОУН, керованої С. Бандерою, з обезлюдненого т. зв. Закерзоння обезлюдненого в наслідок насильного викинення звідси українського населення московсько-большевицькими імперіалістами та їхніми польськими наймитами – до ССРСР»⁷⁰.

Натомість у друкованому органі ООЛ (засновано організацію 1936 р. у м. Філадельфія (США), активізувалася після Другої світової війни, зокрема в 1958 р. 2-й її відділ у Йонкерсі (штат Нью-Йорк) розпочав друкувати місячник «Лемківські вісті», згодом його видавала головна управа ООЛ⁷¹; з 1964 р. по 1979 р. виходив друком у Торонто⁷²), що об'єднувала проукраїнську лемківську громадськість США та Канади, – «Лемківські вісті» на початку 1960-х, окрім зрозуміло використання етноніма «лемки» чи назви «Лемківщина» в публікаціях, присвячених українцям, які походять із тоді вже польських територій, вживалися назви кожного з історико-етнографічних регіонів.

Наприклад, у статі, виданій у травні 1960 р., що містила заклик до допомоги, пожертв лемкам, які прагнуть повернутися після переселення із «західних», «понимецьких земель Польщі», «Західної Польщі» (йдеться про операцію «Вісла» 1947 р.) до «рідних земель», міститься невелика передмова з передісторією та конкретними назвами регіонів. «Хоч-то хуртовина 2-гої св. війни перекотилася по

⁶⁷ «Українські землі за лінією Керзона...». С. 537.

⁶⁸ Там само. С. 537–538.

⁶⁹ Т-ий А. Московські диверсії гідну відсіч. *На сторожі*. (Мюнхен). 1948. Травень–червень. Ч. 5–6. С. 40.

⁷⁰ Орелець Н. Прощання. (Від редакції). *Сурма* (Мюнхен). 1951. Жовтень. Ч. 33. С. 20.

⁷¹ Про ООЛ. URL: https://lemko-ool.com/?page_id=47&lang=uk (дата звернення: 09.04.2020).

⁷² Любчик І. Лемківські вісті. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=54203 (дата звернення: 09.04.2020).

цілій Україні, то найбільше потерпіли від неї Лемківщина, Холмщина й Підляшшя, які крім загального знищення, що його наносить зі собою війна, пережили додатково ще двоє переселень до СРСР та сильне, поголовне виселення українського населення на західні, по-німецькі землі Польщі»⁷³.

В оголошенні напередодні III з'їзду ООЛ, який мав відбутись у жовтні 1960 р., вказано про підготовку до звіту про виконану роботу всіх ланок організації, водночас наголошено на активній потребі «оборони» «найбільш покривджених українських жителів Лемківщини, Холмщини та Підляшшя» серед її членів та інших українських емігрантських осередків у світі⁷⁴.

Сам термін «Закерзоння» також трапляється на сторінках «Лемківських вістей», але доволі рідко. Так, в інформаційному повідомленні напередодні III з'їзду ООЛ висловлювались критичні зауваження щодо недостатньої допомоги лемкам, які проживають у Польщі, популяризації історії Лемківщини, за винятком публікації Юліана Тарновича «На згарищах Закерзоння»⁷⁵, виданої у 1954 р.⁷⁶

Вартий уваги матеріал, надрукований у лютовому номері «Лемківських вістей» за 1961 р., про чисельність українців у Польщі. У ньому здійснений короткий екскурс в історію цих теренів, зображена карта «українських земель у складі Польщі», де позначені Лемківщина, Посяння, Холмщина та Підляшшя, накреслена «справжня лінія Керзона 1919 року; лінія Керзона з 1945 року з пізнішими змінами на користь Польщі, переселення українців по дев'ятох західних воевідствах Польщі»⁷⁷.

Треба зауважити, що спершу в публікаціях не фігурує термін «Надсяння», який активно використовують у гуманітарному просторі України, натомість згодом з'являється визначення «Посяння». У статті з промовистим заголовком «Наші землі від поляків – відберемо», поміщеній у травневому номері «Лемківських вістей» за 1961 р., чітко зазначено, що «виходцям з українських західних областей, зокрема це Лемківщина, Посяння, Холмщина й Підляшшя», не потрібно вірити песимістичним твердженням про остаточно втрату цих земель, її тотальну колонізацію⁷⁸. Адже в майбутньому, «ставши суверенним господарем на свої землі, український нарід упімнеться й за свої відчні західні волости... Дикунський акт насильного виселення поляками з тих волостей українського населення та поселення на них польських осадників – не буде перешкодою в приверненні цих теренів назад до України»⁷⁹.

Надалі ООЛ у постановах і резолюціях на початку 1960-х років закликала до готовності до співпраці з «усіма українськими організаціями й установами, які змагаються до відродження суверенної, соборної Української Держави». До її складу мають бути внесені «Лемківщина, і південна її частина Пряшівщина, а також Надсяння, Холмщина і Підляшшя»⁸⁰. Відтак, можна припустити, що провід ООЛ,

⁷³ Нехай Лемківську землю знов оре плуг лемківського газди. *Лемківські вісті*. (Йонкерс). 1960. Травень. № 5(23). С. 1.

⁷⁴ Копка Т. Перед 3-тим зїздом ООЛ. *Лемківські вісті*. 1960. Вересень. № 9(27). С. 2.

⁷⁵ 3-тій лемківській зїзд. *Лемківські вісті*. 1960. Жовтень. № 10(28). С. 1–2.

⁷⁶ Наконечний В. Польсько-українські взаємини 1930–1940-х рр. у висвітленні Юліана Тарновича. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*: зб. наук. праць. Київ, 2019. Вип. 3. С. 72.

⁷⁷ Півтора мільйона українців в Польщі. *Лемківські вісті*. 1961. Лютий. № 2(32). С. 3.

⁷⁸ Наші землі від поляків – відберемо. *Лемківські вісті*. 1961. Квітень. № 4(34). С. 1.

⁷⁹ Там само. С. 2.

⁸⁰ Резолюції 4-го зїзду ООЛ. *Лемківські вісті*. 1961. Листопад. № 12(42). С. 1.

шукаючи партнерів, так апелював до вихідців із кожного регіону. Посуті, «Лемківські вісті» тимчасово стали платформою для об'єднання-комунікації українців із Польщі, висвітлення питання переселення для ширшого загалу.

На користь цієї тези свідчать публікації, які умовно можна поділити на кілька категорій. Перша – дописи подяки, відозви від українців, котрі походили з інших історико-етнографічних регіонів, що увійшли до Польщі після Другої світової війни. Наприклад, лист-подяка від українського громадського діяча Тиміша Олексіюка, родом із Підляшшя, «Серця підляшан б'ються в такт з лемківськими серцями»⁸¹; «Відозва уродженців Холмщини і Підляшшя»⁸². Друга – резолюції, підготовлені напередодні чергового з'їзду ООЛ, або ж уже прийняті постанови, котрі висвітлювали напрями діяльності організації із неодноразовим наголошенням на відстоюванні «справи лемків і Лемківщини та всіх українців Польщі», проханням про їхню підтримку⁸³. І до останньої групи можна віднести полеміки з польськими публіцистами, історичні нариси, розвідки, присвячені не лише Лемківщині, а й Холмщині та Підляшшю, Надсянню, де автори наголошують на українській належності цих теренів⁸⁴.

На рубежі 1970–1980-х років відбулося пожвавлення у діяльності ООЛ завдяки новій хвилі еміграції та утворенню Фондації дослідження Лемківщини (1976)⁸⁵: новий часопис – журнал-квартирник «Лемківщина», який у 1979 р. почав виходити замість «Лемківських вістей», збільшення кількості матеріалів про Лемківщину, натомість апеляції до «українських земель, що опинились поза материком Україна», суттєво зменшилися, і вони були все більш декларативними⁸⁶.

В українському гуманітарному просторі термін «Закерзоння» увійшов до активного вжитку також завдяки товариствам депортованих українців із Польщі, які об'єднувалися за принципом земляцтва укінці 1980-х – на початку 1990-х років⁸⁷.

⁸¹ Олексіюк Т. Серця підляшан б'ються в такт з лемківськими серцями. *Лемківські вісті*. 1961. Квітень. № 4(34). С. 3.

⁸² Відозва уродженців Холмщини і Підляшшя. *Лемківські вісті*. 1963. Листопад. № 11(65). С. 2.

⁸³ Ви фальшиві оборонці. *Лемківські вісті*. 1961. Вересень. № 9(39) С. 1–2; Рік великих успіхів. Перед 4-тим зїздом ООЛ. *Лемківські вісті*. 1961. Жовтень. № 10(40). С. 1; Меморіал ООЛ до членів Об'єднаних націй. *Там само*; Починаємо кампанію за поширення «Лемківських вістей». *Лемківські вісті*. 1962. Травень. № 5(47). С. 2; Постанови резолюції. Схвалені на 2-гій зустрічі лемків Америки й Канади, що відбулася дня 23-вересня в Йонкерсі, Н. Й. *Лемківські вісті*. 1962. Жовтень. № 10(52) С. 1; До лемків Питсбурщини й околиць. *Лемківські вісті*. 1963. Квітень. № 4(58). С. 3.

⁸⁴ Ви правдиві «троглодити». *Лемківські вісті*. 1962. Січень. № 1(43). С. 2; Поляки велять святым молитися за повернення українських земель до Польщі. *Лемківські вісті*. 1962. Квітень. № 4(46). С. 2; Чи українські землі сягають тільки по ріку Сян? *Лемківські вісті*. 1962. Грудень. № 12(54). С. 1; Кілько українців і поляків переселено після Другої світової війни. *Там само*; Наші окраїнні землі. *Лемківські вісті*. 1963. Січень. № 1(55). С. 1–2; Ні доля Холмщини ще не рішена! *Лемківські вісті*. 1963. Вересень. № 9(63). С. 1; Столиця Підляшшя – Дорогочин над Бугом. *Лемківські вісті*. 1963. Листопад. № 11(65). С. 4.

⁸⁵ Про ООЛ. URL: https://lemko-ool.com/?page_id=47&lang=uk (дата звернення: 09.04.2020).

⁸⁶ Четвертий крайовий з'їзд Об'єднання лемків Канади. *Лемківщина* (Нью Йорк). 1979. № 2. С. 25; Вайда Я. Загальні збори 1-шого відділу Об'єднання лемків Канади в Торонто. *Лемківщина*. 1980. № 3. С. 23.

⁸⁷ Павлів Ю. Видавнича діяльність суспільно-культурних товариств депортованих українців міста Львова. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Львів, 2016. Вип. 9. С. 280.

Зокрема, у періодичних виданнях депортованих зазвичай його використовували як узагальнену назву історико-етнографічних регіонів, що увійшли до складу Польщі після 1940-х років. Ілюстративна цитата з «Вісника Любачівщини» за 1995 р.: «Закерзоння охоплює колись етнічно українські землі Лемківщини, Надсяння, Холмщину і Підляшшя»⁸⁸. Власне таке формулювання, із певними уточненнями про «лінію Керзона»⁸⁹ й польсько-український кордон⁹⁰, стали «класичним» у публікаціях депортованих українців. Сама ж назва «Закерзоння» як синонім до теренів проживання українців у Польщі, так би мовити, утвердилася після утворення 1999 р. однойменного Об'єднання товариств депортованих українців (ОТДТ). ОТДТ постало у Львові під керівництвом Володимира Середи задля об'єднання діяльності мережі обласних і районних товариств⁹¹.

Отож, можна підсумувати, що «лінія Керзона» як поняття, яке заклало основу для іншої узагальненої назви – «Закерзоння», – це демаркаційна лінія, що мала на меті зупинити просування радянських військ і встановити польсько-радянське перемир'я та кордон. Хоча запропонована лінія розмежування одержала прізвище британського міністра закордонних справ лорда Дж. Керзона, цей проєкт не був його одноосібним творінням, а відображав позицію Комісії із польських справ, що працювала під час Паризької мирної конференції. Головним у проєкті кордону була аж ніяк не державна належність історико-етнографічних регіонів, які в українській гуманітаристиці прийнято визначати як Холмщина й Підляшшя, Надсяння та Лемківщина, а проблема творення нового східного кордону Польщі, зокрема й питання державного суверенітету Галичини.

В історіографії «лінії Керзона» – це частина досліджень про пов'язані між собою процеси формування нового політичного устрою в Європі після двох світових воєн, зокрема творення польсько-російського (більшовицького), а згодом – радянського кордону та їхніх наслідків. Суттєво менше уваги (або ж майже відсутні розвідки) приділено творенню поняття «Закерзоння», яке, як припускають, виникло в українському підпіллі, а згодом стало вживатись в українських емігрантських колах, а після здобуття незалежності і в українській історіографії. Так, у 1945 р. опісля реорганізації структур ОУН, які залишились у Польщі, утворено нову «теренову одиницю» – Закерзонський край ОУН. Надалі, зокрема в 1945–1946 рр., її провідники друкували відозви від імені «українців, замешкалих за лінією Керзона», у яких повідомляли про їх насильне переселення до України, терор польського війська проти них. Проте необхідно уточнити, що цілком ймовірно, що на творення цього терміна у другій половині 1940-х років, після встановлення нового польсько-радянського кордону, вплинули також інформаційні, а частково й аналітичні публікації в українській емігрантській пресі у Європі. Однак найвагомішими промоторами поняття «Закерзоння» (як узагальненої назви українських історико-етнографічних регіонів, які увійшли до складу Польщі) стали осередки українців, депортованих із Польщі, які об'єднувались у суспільно-культурні товариства за регіональним принципом у кінці 1980-х – на початку 1990-х років.

⁸⁸ Левкович І. Пам'ять рідної землі. *Вісник Любачівщини*. Львів, 1995. Вип. 1. С. 13.

⁸⁹ Гайдук Р. Депортації – 70. *Вісник Любачівщини*. Львів, 2014. Вип. 21. С. 32.

⁹⁰ Хто спорудить пам'ятник загиблим на Закерзонні українцям. *Наш край Любачівщина*. Львів: Сполом, 2009. Вип. 5. С. 4–5.

⁹¹ Павлів Ю. Видавнича діяльність... С. 282.

Залишається відкритим питання про доцільність використання поняття «Закерзоння» як синоніма для цілого терену польсько-українського пограниччя, тобто, чи цей концепт, який поєднає історико-етнографічні регіони, де мешкали українці до Другої світової війни, в одне ціле, виправданий із ширшої перспективи? Формально так, адже нові кордони залишили ці терени за «лінією Керзона» – у складі Польщі. Водночас таке визначення нівелює будь-яке, навіть умовне, окреслення цих теренів як таких, що мали українську складову, а тому немає в собі конфліктного потенціалу. Проте в польській історіографії його також не використовують. Натомість, якщо говорити про Україну, можна припустити, що загалом пересічний українець теж не розумітиме/не знатиме цього поняття чи історичного контексту його появи. Такі припущення ґрунтуються на доволі скупих відомостях про історію українців, депортованих із Польщі.

REFERENCES

1. «Ukrainski zemli za liniieiu Kerzona v ohni borotby. Borotba na zhyttia i smert». 1946. (2012). In *Yaroslav Starukh. Dokumenty i materialy. Litopys UPA* (Vol. 21, pp. 534–558). Kyiv; Toronto: Litopys UPA. Nova seriia [in Ukrainian].
2. «Do tsiloho kulturnoho svitu! Otvertyi lyst ukrainsiv, zameshkalykh za liniieiu Kersona». (2012). In *Yaroslav Starukh. Dokumenty i materialy. Litopys UPA* (Vol. 21, pp. 513–518). Kyiv; Toronto: Litopys UPA. Nova seriia [in Ukrainian].
3. 3-tii lemkiivskiy zizd. (1960, Zhovten). *Lemkivski visti*, 10 (28), 1–2 [in Ukrainian].
4. Bolianovskiy, A. (2007). Deportatsii iak chynnyk vplyvu na rozvytok ukrainsko-polskykh vidnosyn u 1944–45 rr. *Ukraina – Polshcha: istorychna spadschyna i suspilna svidomist*, 2, 54–71 [in Ukrainian].
5. Chetvertyi kraiovyj zizd Obiednannia lemkiiv Kanady. (1979). *Lemkivschyna*, 2, 25–26 [in Ukrainian].
6. Chy ukrainski zemli siahaiut tilky po riky Sian? (1962, Hruden). *Lemkivski visti*, 12 (54), 1 [in Ukrainian].
7. Ciechanowski, J. (2008). *Wielka Brytania i Polska: od Wersalu do Jalty. Wybór artykułów, dokumentów i recenzji*. Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztorza [in Polish].
8. Curzon Line. International boundary, Europe. (2008). In *Encyclopaedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Curzon-Line> [in English].
9. Do lemkiiv Pytsburschyny i okolyts. (1963, Kvitien). *Lemkivski visti*, 4 (58), 3 [in Ukrainian].
10. Dokumenty i materialy po istorii sovetsko-polskikh otnoshenii. (1973). (Vol. VII). Moscow: Nauka [in Russian].
11. Dokumenty i materialy po istorii sovetsko-polskikh otnoshenii. (1974). (Vol. VIII). Moscow: Nauka [in Russian].
12. Eberhardt, P. (1993). *Polska granica wschodnia 1939-1945*. Warsaw [in Polish].
13. Eberhardt, P. (2011). Linia Curzona jako wschodnia granica Polski – geneza i uwarunkowania polityczne. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, 46, 127–156 [in Polish].
14. Haiduk, R. (2014). Deportatsii – 70. *Visnyk Liubachivschyny*, 21, 32–43 [in Ukrainian].

15. Hanzha, O. (2007). Kerzona liniia. In *Entsyklopediia Istorii Ukrainy*. Retrieved from http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kerzona_liniya [in Ukrainian].
16. Hud, B., & Holubko, V. (1997). *Nelehka doroha do porozuminnia. Do pytannia henezy ukrainsko-polskoho viiskovo-politychnoho spivrobotnytstva 1917–1921 rr.* Lviv [in Ukrainian].
17. Israelian, V. (1985). *Diplomatii v roky voyny (1941–1945)*. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia [in Russian].
18. Ivanov, R. (2005). *Stalin i soiuzniki. 1941–1945 roky*. Moscow: Izdatelstvo «Veche» [in Russian].
19. Kabachii, R. (2019). *Vyhanyi na stepy. Deportatsiia ukrainsiv iz Polschi na Pivden Ukrainy v 1944–1946 rokakh*. Kyiv: Liuta sprava [in Ukrainian].
20. Khrenov, Y. (Ed.). (1973). *Dokumenty i materyaly po istorii sovetsko-polskikh otnoshenii*. (Vol. VII). Moscow: Nauka [in Russian].
21. Khrenov, Y. (Ed.). (1974). *Dokumenty i materyaly po istorii sovetsko-polskikh otnoshenii*. (Vol. VIII). Moscow: Nauka [in Russian].
22. Khto sporudyt pamiatnyk zahyblym na Zakerzonni ukrainsiam. (2009). *Nash kraj Liubachivshchyna*, 5, 4–5 [in Ukrainian].
23. Kilko ukrainsiv i poliakiv pereseleno pislia Druhoi svitovoi viiny. (1962, Hruden). *Lemkivski visti*, 12 (54), 1 [in Ukrainian].
24. Kitsak, V. (2012). Pytannia stanovlennia zakhidnykh kordoniv URSR ta deportatsii ukrainsiv i poliakiv na mizhnarodnii areni pid chas Druhoi svitovoi viiny. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: Istoriiia*, 2, 103–106 [in Ukrainian].
25. Kochanski, H. (2012). *The Eagle Unbowed. Poland and the Poles in the Second World War*. Cambridge; Massachusetts: Harvard University Press [in English].
26. Kopka, T. (1960, Veresen). Pered 3-tym zizdom OOL. *Lemkivski visti*, 9 (27), 2 [in Ukrainian].
27. Kozlovskiy, I. (1998). *Vstanovlennia ukrainsko-polskoho kordonu 1941–1951 rr.* Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
28. Krasivskiy, O. (1998). *Skhidna Halychyna i Polska v 1918–1923 rr.: Problemy vzaiemovidosyn*. Kyiv: Vydavnytstvo UADU [in Ukrainian].
29. Krasivskiy, O. (2000). *Halychyna u pershii chverti XX st.: Problemy polsko-ukrainskykh stosunkiv*. Lviv [in Ukrainian].
30. Krasivskiy, O. (2001). Kontseptsii polskoho politykumu shchodo ukrainskoho pytannia (pochatok 20-kh rokiv XX st.). *Halychyna. Naukovi i kulturno-prosvitni chasopys*, 5–6, 284–290 [in Ukrainian].
31. Krasivskiy, O. (2008). *Ukrainsko-polski vzaiemyny v 1917–1923 rr.* Kyiv: IPIEND [in Ukrainian].
32. Kryvets, N. (2009). Natsionalno-kulturna diialnist ukrainskoi emihratsii u Nimechchyni v 20–30-ti rr. *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky ta znakhidky. Mizhvidomchy zbirnyk naukovykh prats*, 19, 201–214 [in Ukrainian].

33. Levkovych, I. (1995). Pamiat ridnoi zemli. *Visnyk Liubachivshchyny*, 1, 13–18 [in Ukrainian].
34. Liubchuk, I. (2016). Lemkivski visti. In *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=54203 [in Ukrainian].
35. Lytvyn, M. (1998). *Ukrainsko-polska viina 1918–1919 rr.* Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
36. Lytvyn, M. (2014). Polsko-ukrainsko-rosiiska viina 1920 roku. *Ukraina-Polshcha: istorychna spadschyna i suspilna svidomist*, 7, 20–31 [in Ukrainian].
37. Makarchuk, V. (2007). *Derzhavno-terytorialnyi status zakhidnoukrainskykh zemel u period Druhoi svitovoi viiny (1939–1945 rr.): istoryko-pravove doslidzhennia*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
38. Memoriial OOL do chleniv Obiednanykh natsii. (1961, Zhovten). *Lemkivski visti*, 10 (40), 1 [in Ukrainian].
39. Mislyo, Ye. (Ed.). (2007). *Repatriatsiia chy deportatsiia. Pereseleattia ukrainsiv z Polshchi do URSR. Zbirnyk dokumentiv* (I, Svarnyk, Trans.). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
40. Motyka, G. (2013). *Vid volynskoi ryzanyny do operatsiia «Visla»*. (A. Pavlyshyn, Trans.). Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
41. Motyka, G. (2006). *Ukraińska partyzanka 1942–1960. Działność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii*. Warsaw: Instytut Studiów Politycznych PAN [in Polish].
42. Mraka, I. (2003). Skhidnyi kordon Polshchi v konteksti anhlo-radianskykh vidnosyn (1939–1941). *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*: Istorychni nauky, 3, 212–216 [in Ukrainian].
43. Mraka, I. (2009). Frahment neopublikovanoho schodennyka Stanislava Mykolaichyka z chasu polsko-radianskykh perehovoriv u Moskvi (serpen 1945 r.). *Problemy slovianoznavstva*, 62, 215–232 [in Ukrainian].
44. Mraka, I. (2009). Polska problema v konteksti skhidnoevropeiskoi polityky uriadu V. Cherkhilia (traven 1940 – cherven 1941 rr.). *Skhid: analitychnyi informatsiinyi zhurnal. Seriia istoriia*, 9 (100), 81–85 [in Ukrainian].
45. Nakonechnyi, V. (2019). Polsko-ukrainski vzaiemny 1930–1940-kh rr. u vysvitleni Yuliana Tarnovycha. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, 3, 60–73 [in Ukrainian].
46. Nashi okrainni zemli. (1963, Sichen). *Lemkivski visti*, 1 (55), 1-2 [in Ukrainian].
47. Nashi zemli vid poliakiv – vidberemo. (1961, Kviten). *Lemkivski visti*, 4 (34), 1–2 [in Ukrainian].
48. Nekhai Lemkivsku zemliu znov ore pluh lemktivskoho gazdy. (1960, Traven). *Lemkivski visti*, 5 (23), 1 [in Ukrainian].
49. Ni dolia Kholmschyny shche ne rishena! (1963, Veresen). *Lemkivski visti*, 9 (63), 1 [in Ukrainian].
50. Oleksiuk, T. (1961, Kviten). Sertsia pidliashan biutsia v takt z lemktivskymy sertsiamy. *Lemkivski visti*, 4 (34), 3 [in Ukrainian].
51. Orelets, N. (1951, Zhovten). Proschannia. (Vid redaktsii). *Surma*, 33, 20–21 [in Ukrainian].

52. Osadchuk, B. (1944, Serpen 20). Polska mizh bolshevitskym molotom i anhliiskym kovadlom. *Ukrainskyi visnyk*, 4 [in Ukrainian].
53. Otvēt SSSR na zaiavlenie polskoho pravitelstva. (1944, Yanvar 20). *Molva*, 336, 4 [in Russian].
54. Parsadanova, V. (1982). *Sovetsko-polskie otnosheniia v gody Velikoi Otechestvennoi voiny 1941–1945*. Moscow: Nauka [in Russian].
55. Patryliak, I., & Borovyk, M. (2010). *Ukraina v roky Druhoi svitovoi viiny: sproba novoho kontseptualnogo pidkhodu*. Nizhyn: PP Lysenko M. M. [in Ukrainian].
56. Pavliv, Yu. (2016). Vydavnycha diialnist suspilno-kulturnykh tovarystva deportovanykh ukraintsiv mista Lvova. *Ukraina-Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*, 9, 279–288 [in Ukrainian].
57. Pavliv, Yu. (2016–2017). Polityko-pravovi pidstavy deportatsiinykh aktsii z ukraïnsko-polskoho prykordonnia u 1944 1951 rr. *Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel*, 12–13, 156–172 [in Ukrainian].
58. Pisuliński, J. (2009). *Przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski do USRR w latach 1944–1947*. Rzesów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeswoskiego [in Polish].
59. Pivtora miliona ukraintsiv v Polshchi. (1961, Liutyi). *Lemkivski visti*, 2 (32), 3 [in Ukrainian].
60. Pochynaiemo kampaniiu za poshyrennia «Lemkivskykh vistei». (1962, Traven). *Lemkivski visti*, 5 (47), 2 [in Ukrainian].
61. Poliaky veliat sviatym molytysia za povnennia ukraïnskykh zemel do Polshchi. (1962, Kviten). *Lemkivski visti*, 4 (46), 2 [in Ukrainian].
62. Postanovy rezoliutsii. Skhvaleni na 2-hii zustrichi lemkiiv Ameryky i Kanady, scho vidbulasia dnia 23-veresnia v Jonkersi, N. Y. (1962, Zhovten). *Lemkivski visti*, 10 (52), 1 [in Ukrainian].
63. Prazmowska, A. J. (1995). *Britain and Poland 1939–1943. The betrayed ally*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
64. Prazmowska, A. J. (2004). *Civil War in Poland 1942–1948*. London: Palgrave Macmillan [in English].
65. Pro OOL. (2017). *Orhanizatsiia oborony Lemkivshchyny*. Retrieved from https://lemko-ool.com/?page_id=47&lang=uk [in Ukrainian].
66. Prokopov, V. (2014). Rol Vasylia Halasy u polsko-ukraïnskii vzaiemodii na Zak-erzonnii 1945–1947 rr. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriiia «Istoriia ta arkheolohiia»*, 2, 55–62 [in Ukrainian].
67. Pron, T. (2009). Ukraïnsko-polskyi transfer naselennia 1944–1946 rr. u konteksti aktualitetu liudskoi tsyvilizatsii XXI stolittia. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Seriiia Istoriia*, 104 (91), 132–136 [in Ukrainian].
68. Rezoliutsii 4-ho zizdu OOL. (1961, Lystopad). *Lemkivski visti*, 12 (42), 1 [in Ukrainian].
69. Rik velykykh uspihiv. Pered 4-tym zizdom OOL. (1961, Zhovten). *Lemkivski visti*, 10 (40), 1 [in Ukrainian].
70. Riz, L. (2010). *Druha svitova viina za zachynenymy dveryma. Stalin, natsysty i Zakhid*. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].

71. Rzheshhevskii, O. (2004). *Stalin i Chershill. Vstrechi. Besedy. Diskussii: Dokumenty, kommentarii, 1941–1945*. Moscow: Nauka [in Russian].
72. Skubiszewski, K. (1998). The end of Yalta. In K. Wellens (Ed.), *International law: theory and practice: essays in honour of Eric Suy* (p. 110). The Hague; Boston; London: Martinus Nijhoff Publishers [in English].
73. Sodol, P. (1994). *Ukrainska Povstanska Armiia 1943-49. Dovidnyk*. New York [in Ukrainian].
74. Stolysia Pidliashshia – Dorohochyn nad Buhom. (1963, Lystopad). *Lemkivski visti*, 11 (65), 4 [in Ukrainian].
75. Sula, D. (2002). *Działność przesiedleńczo-repatriacyjna Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w latach 1944–1951*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego [in Polish].
76. Svyenko, Y. (2013). Vykhidtsi z Ternopilskoho kraiu – chilni providnyky natsionalno-vyzvolnoi borotby OUN-UPA na zakhidnykh okrainnykh ukrainskykh zemliakh u 40-kh rokakh XX stolittia. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Heohrafiia*, 2, 302–325 [in Ukrainian].
77. Tebinka, J. (1998). *Polityka brytyjska wobec problemu granicy polsko-radzieckiej 1939–1945*. Warsaw: Neriton [in Polish].
78. Tebinka, J. (2013). «*Wielka Brytania dotrzyma lojalnie swojego słowa*»: *Winston S. Churchill a Polska*. Warsaw: Neriton [in Polish].
79. Terry, S. M. (2014). *Poland's Place in Europe: General Sikorski and the Origin of the Oder-Neisse Line, 1939-1943*. Princeton: Princeton University Press [in English].
80. Trofymovych, V. (2012). Problema zakhidnoho kordonu Ukrainy v 1941–1945 rr. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 18, 239-251 [in Ukrainian].
81. Tychka, H.-M. (2014). Misiia Zhozefa Bartelemi u polskii hromadskii dumtsi. *Visnyk Lvivskoi komertsiinoi akademii. Serii Humanitarni nauky*, 12, 119–126 [in Ukrainian].
82. Tychka, H.-M. (2016). Ideia «peredmuria Yevropy» v ukrainsko-polskomu protystoianni za Skhidnu Halychynu pid chas Paryzkoii myrnoi konferentsii. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 25, 182–197 [in Ukrainian].
83. T-yi, A. (1948, Traven-Cherven). Moskovskii dyversii hidnu vidsich. *Na storozhi*, 5-6, 40 [in Ukrainian].
84. Utkin, A. (1990). *Diplomatiia Franklina Ruzvelta*. Sverdlovsk: Izdatelstvo UrGU [in Russian].
85. Vaida, Ya. (1980). Zahalni zbory 1-shoho viddilu Obiednannia lemkiiv Kanady v Toronto. *Lemkivschyna*, 3, 23 [in Ukrainian].
86. Viatrovych, V. (2008). Vyzvolnyi rukh na Zakerzonni v 1944–1947 rokakh. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*, 12, 181–196 [in Ukrainian].
87. Vidozva urodzhentsiv Kholmschyny i Pidliashshia. (1963, Lystopad). *Lemkivski visti*, 11 (65), 2 [in Ukrainian].
88. Vy falshyvi oborontsi. (1961, Veresen). *Lemkivski visti*, 9 (39), 1-2 [in Ukrainian].
89. Vy pravdyvi «trohlodyty». (1962, Sichen). *Lemkivski visti*, 1 (43), 2 [in Ukrainian].
90. Zapis chetvertogo zasedaniia glav pravitelstv ot 1 dekabria 1943 g., Teheran. (1978). In A. Gromyko (Ed.), *Sovetskii Soiuz na mezhdunarodnykh konferentsiyakh perioda*

Velikoi Otechestvennoi Voiny 1941–1945 gg. (Vol. 2, pp. 152–167). Moscow: Politizdat [in Russian].

91. Zapis zasedaniia glav pravitelstv ot 6 fevralia 1945, Yalta. (1984). In A. Gromyko (Ed.), *Sovetskii Soiuz na mezhdunarodnykh konferentsyakh perioda Velikoi Otechestvennoi Voiny 1941–1945 gg.* (Vol. 4, pp. 87-98). Moscow: Politizdat [in Russian].

Yuliia ARTYMYSHYN

PhD

Junior Researcher at the Department of Contemporary History

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies

of the National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8095-7379>

e-mail: julialviv1011@gmail.com

«ZAKERZONNIA» AS A CONCEPT: THE LINE-THE BORDER-THE TERRITORY-THE LOST REGION?

The circumstances and context of creating the concept of «Zakerzonnia», which is used for the generalized definition of the whole region of modern Ukrainian-Polish ethnic borderland, are analyzed. The main approaches to explaining the term «Zakerzonnia» and related with it the notion of Curzon Line in encyclopedic articles are defined. In a brief historiographical review emergence and application of the term Curzon Line to the formation of the Polish-Russian and Polish-Soviet border are observed. The settlement's names through which the demarcation line went, its use's political contexts are given. Both the informational and analytical articles in the press of Ukrainian emigration in Europe and proclamation of the leadership of OUN of «Zakerzon Territory» of the late 1940s are considered. These materials highlight the problem of the Polish-Ukrainian border, the forced displacement of Ukrainians. It is noticed, that generally the first description of «Ukrainians living beyond the Curzon Line» was used in these publications. It is confirmed that this interpretation was later transformed into the term «Zakerzonnia» in periodicals of foreign units of OUN of the late 1940s-early 1950s, that is, the territory of the «Western Ukrainian lands», from which the Ukrainians were deported. It is shown that in the Ukrainian centers of the Lemko community of Canada and the USA in the early 1960s, in particular on the pages of periodicals of the Organization of Defense of the Lemkivshchyna, the term «Zakerzonnia» is used less frequently than names of historical and ethnographic regions: Lemkivshchyna (Lemko region), Kholmshchyna (Kholm region), Pidliashia, Nadsiania (Posiannia, Sian region). It is claimed that the active use of the term «Zakerzonnia» occurred in the 1990–2000s due to the activities of social-cultural organizations of deported Ukrainians from Poland.

Keywords: Curzon Line, «Zakerzonnia», concept, Ukrainian-Polish borderland.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2020
33

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. Вип. 33. 540 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії України, а також містять розвідки про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії репрезентують українсько-угорську наукову співпрацю, аналіз мовних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVIII ст. та за діалектними джерелами, а також дослідження проблеми інтеграції науково-технічного прогресу (психолінгвістичний аспект).

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу підручників з української літератури XIX століття в університетській системі, особливостей зображення подій Другої світової війни у прозі Росії, США й Угорщини XX століття, а також дослідження поезії – віршів Шевченка та урбаністичних віршів Георга Гайма та Богдана Ігоря Антонича.

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2020. Vol. 33. 540 p.

The collection unites studies in history, linguistics, and literary studies.

Articles of the historical section reveal current problems in Ukraine's history and contain research about famous people and their importance in forming Ukrainian statehood.

Linguistic studies represent Ukrainian-Hungarian scientific cooperation, analysis of linguistic phenomena based on the materials of the 16th-18th centuries and dialect sources, and research on the problem of integration of scientific and technological progress (psycholinguistic aspect).

Research on literary studies focuses on the analysis of textbooks on Ukrainian literature of the 19th century in the university system, the features of the events of World War II in the prose of Russia, the USA, and Hungary of the 20th century, as well as a study of poetry - poems by Shevchenko and urban poems by George Heim and Bohdan Ihor Antonych.

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 9 від 03.12.2020 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., проф. (Україна)

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристина (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Паршин Ілля. Маловідома згадка про грамоту Луцького єпископа від 1319 року	3
Войтович Леонтій. Стільсько: між фактами і вигадками.	13
Пашук Володимир. Греко-католицьке духовенство – важливий соціальний чинник формування товариства «Просвіта»	38
Кондратюк Костянтин, Коцюмбас Ореста. Академічна гімназія у Львові (1849–1914)	50
Руда Оксана. Роль політичної партії «Мізрахі» в розвитку єврейського приватного шкільництва у міжвоєнній Польщі	69
Chotary Juriy. Plona Zginyi, the symbol of freedom and courage	81
Пагіря Олександр. Від співпраці до ворожнечі: протистояння Карпатської Січі та чехословацьких органів безпеки на зламі (1938–1939)	90
Ільницький Василь, Батюк Тарас. Боротьба радянських репресивно-каральних органів проти підрозділів тактичного відтинку 22 «Чорний ліс» (1946–1947)	111
Артимишин Юлія. «Закерзоння» як концепт: лінія–кордон–терен–втрачений регіон?	137
Боднар Галина. «Постійно відчували цензуру і відповідну планку над собою»: Львівський університет імені Івана Франка в 1970-х – середині 1980-х років (структура, викладачі, кадрова політика)	157
Піх Олег. Геополітичні розбіжності як чинник відносин Польщі та Росії (1994–2004)	177
Артимишин Павло. Харківські угоди 2010 року: візії політичних, медійних та експертних середовищ в Україні	194
Krasivskyi Orest, Pidberezhnyk Nadiia. Problems of nation-building processes in Ukraine at the present stage	214
Попко Сергій. Військово-політична співпраця України з НАТО: особливості імплементації програм співробітництва (кінець ХХ – початок ХХІ століття).	222
Матіїв Юлія. Соціальна політика в дискурсі політичних партій на позачергових виборах до Верховної Ради у 2014 році.	234
Воєнна історія	243
Підшибякін Сергій. Іловайська трагедія 2014 року в дискурсі української громадської думки	243

Полтавець Юрій. Особливості навчального процесу в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного на сучасному етапі	260
Постаті	270
Патер Іван. Іван Пулкою – український патріот, політик, державник	270
Сова Андрій. Освітньо-виховна діяльність Івана Боберського в Канаді.	294
Каменцев Денис. Публіцистична діяльність Володимира Сальського	306
Галів Микола, Огар Анна. «Член ОУН» Варвара Степанівна Журбенко: доля репресованої вчительки (за матеріалами архівно- кримінальної справи)	318
Кравець Наталія. Архівно-слідча справа Василя Проходи як історичне джерело	331
Костишин Роман. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана в 1920–1960-х роках	342
Романюк Михайло. Життєвий шлях Лицаря Срібного хреста заслуги УПА Івана Червака («Дністрового»).	352

МОВОЗНАВСТВО

Барань Єлизавета, Барань Адальберт. Внесок Іштвана Удварі в реабілітацію наукової спадщини Антонія Годинки	364
Осінчук Юрій. Церковнослов'янські запозичення в лексичній системі української мови XVI–XVII століть	379
Ястремська Тетяна. Картина світу і концепт: проблема (пере)осмислення.	394
Мех Наталія, Мех Олег. Інформаційно-техногенний фактор і людина: психолінгвістичний аспект	411

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Генц Адріана. Історія літератури чи філологічні студії: підручники з української літератури XIX століття в університетській системі	422
Барань Адальберт. Особливості зображення подій Другої світової війни у прозі Росії, США й Угорщини XX століття (за романами Василя Гроссмана «Життя і доля», Джеймса Джонса «Віднині і повік», Імре Кертеса «Знедоленість»)	433
Шкраб'юк Петро. У житті й боротьбі – разом (чотири силуетки про незвичайних жінок України)	448
Пастух Тарас. Шляхи рецепції віршів Шевченка	465
Гаврилів Тимофій. Місто в модерністичній поезії. Урбаністичні вірші Георга Гайма та Богдана Ігоря Антонича	480

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

- Мочернюк Наталія.** [Рец.]: «Живий живе гадає!»: творча спадщина і чин Івана Іванця з погляду XXI століття [на кн.]: Іван Іванець (1893–1946). Стрілецькі мемуари, творча спадщина / Упоряд. А. Яців і Р. Яців; вст. сл.: П. Гринчишин; наук. ред. і авт. вст. ст. д.і.н. М. Литвин. Львів, 2019. 476 с.: іл. 494
- Голик Роман.** [Рец.]: Львівська Ставропігія XVIII – початку XX століття: консервативна організація перед викликами модерності [на кн.]: Киричук О., Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; Львівський музей історії релігії. Львів: Логос, 2018. 288 с. 499
- Тараніна Богдана.** [Рец. на кн.]: Максим Яременко. Перед викликами уніфікації та дисциплінування: Київська православна митрополія у XVIII столітті. Львів: Вид-во УКУ, 2017. 272 с. (Серія «Київське християнство», т. 4). 503
- Приступа Євген.** [Рец. на]: Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; Центр незалежних історичних студій. Львів, 2019. 512 с. 512
- Міщанин Василь.** [Рец. на]: Вегеш М.М., Віднянський С.В. Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу». Київ: Парлам. вид-во, 2020. 472 с. + Іл., ім. пок. 516
- Голик Роман.** [Рец.]: Освіта для нації: нова праця про міжвоєнну Галичину [на кн.]: Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття: реалізація та рецепції: монографія / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с. 526

ЮВІЛЕЇ

- Ресент Олександр.** *Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* . . . 530
- Ястремська Тетяна.** Слово про Вчителя:
до ювілею Павла Юхимовича Гриценка. 533